

Kartleggingsprøve i lesing 1. trinn

Rettleiing til lærarar 2015

«Formålet med kartleggingsprøver er å avdekkje om det er enkeltelevar som treng ekstra oppfølging i ferdigheiter og fag.»

Innhold

1 OM PRØVA	3
Bekymringsgrense	3
Kva måler kartleggingsprøva i lesing for 1. trinn?	5
Delprøvene i kartleggingsprøva i lesing for 1. trinn	6
Å skrive bokstavar	7
Å finne lydar i ord	7
Å trekkje lydar saman til ord.....	8
Å stave ord	8
Å lese ord	9
Å lese er å forstå	9
Korleis bruke resultatata som grunnlag for vidare læring?.....	10
2 FØR PRØVA	12
Informasjon til foreldra.....	12
Informasjon til elevane	12
3 UNDER GJENNOMFØRINGA.....	13
Observasjon av elevane	13
4 ETTER PRØVA	14
Oppfølging av elevar under eller like over bekymringsgrensa	14
Vidare kartlegging og tiltak	15
Å skrive bokstavar	16
Å finne lydar i ord	16
Å trekkje lydar saman til ord.....	17
Å stave ord	17
Å lese ord	18
Å lese er å forstå	19
Oppfølging av resultatata i kollegjet.....	21
Ansvaret til skoleleiaren.....	22
Tips til informasjon og aktuelle ressursar	23

1 OM PRØVA

Denne rettleiinga er skriven for deg som har elevar som skal gjennomføre kartleggingsprøve i lesing på 1. trinn. Rettleiinga inneheld råd og informasjon om kva som bør gjerast før, under og etter prøvegjennomføringa. Den siste delen av rettleiinga, som handlar om kva som bør gjerast etter at prøva er gjennomført, seier noko om korleis resultata kan nyttast til vidare oppfølging. Du kan lese meir om prøva på nettsidene til Utdanningsdirektoratet (www.udir.no).

OM KARTLEGGINGSPRØVER

Kva er formålet med prøva?

Kartleggingsprøver skal avdekkje om det er elevar som ikkje har tileigna seg nødvendige ferdigheiter i begynnaropplæringa. Resultata frå prøva skal hjelpe lærarane og skoleleiinga med å identifisere elevar som ligg under ei bekymringsgrense, og som treng ekstra oppfølging. Informasjonen frå prøvene må ein sjå i samanheng med annan informasjon om eleven som skolen har tilgang til. Dersom prøveresultata til ein elev viser at eleven har manglande forståing av omgrep og/eller ferdigheiter, kan det vere behov for vidare kartlegging før eleven får ekstra oppfølging.

Kva måler kartleggingsprøver?

Kartleggingsprøver undersøker om det er enkeltelevar som treng ekstra oppfølging og tilrettelegging i opplæringa. Prøva består av mange lette oppgåver og gir derfor lite informasjon om dei elevane som får til alle eller nesten alle oppgåvene. Det einaste vi kan seie om dei elevane som får til mykje eller alt på prøva, er at dei har eit godt nok grunnlag for vidare læring, men vi veit lite om kor mykje dei eigentleg kan. På denne måten skil kartleggingsprøver seg frå nasjonale prøver, som også inneheld vanskelege oppgåver og gir informasjon om elevar på alle nivå.

Må alle elevar ta prøva?

Alle elevar på 1. trinn skal gjennomføre prøva. Elevar som er sjuke på prøvedagen, eller som har anna fråvær, skal få høve til å ta prøva på eit anna tidspunkt. Informasjon om fritak er det gjort nærmare greie for i *Retningslinjer for gjennomføring*.

Kan elevar få tilrettelegging?

Skolen har ansvaret for at elevar som treng særskild tilrettelegging, også kan gjennomføre kartleggingsprøva. Tilrettelegging kan til dømes vere gjennomføring i lita gruppe, gjennomføring aleine eller med fleire innlagde pausar. Skolen kan ikkje lage eigne ordningar som kan påverke elevresultata, som til dømes bruk av hjelpemiddel eller utvida tid per side. Skoleleiaren må vurdere behovet kvar enkelt elev har for spesiell tilrettelegging.

Kven har ansvaret for gjennomføringa av kartleggingsprøver?

Skoleleiaren har det overordna ansvaret for å leggje til rette for at alle elevane deltek på kartleggingsprøvene.

Bekymringsgrense

Formålet med kartleggingsprøva er å identifisere elevar som treng ekstra oppfølging når det gjeld å utvikle grunnleggjande ferdigheiter i lesing. Bekymringsgrensa blir rekna ut ved at ein samanliknar resultatata frå eit representativt utval av elevar ved første gjennomføring av prøva. Grensa blir fastsett slik at dei svakaste 20 prosentane av elevane på landsbasis har like mange eller færre poeng enn bekymringsgrensa. Bekymringsgrensene er publiserte på udir.no.

Det kan vere svært ulikt kva for utfordringar elevar som ligg under bekymringsgrensa har. Derfor må ein sjå resultatata til den enkelte eleven i samanheng med annan informasjon om eleven for å kunne avgjere vidare tiltak. Foreldra til elevar som treng ekstra oppfølging, skal informerast om resultatata frå prøva og få råd om vegen vidare. Slik kan dei støtte opp om utviklinga av grunnleggjande ferdigheiter i lesing.

Dei aller fleste av elevane som blir identifiserte av kartleggingsprøva, kan følgjast opp innanfor ramma av tilpassa opplæring. Det er likevel nokre få elevar som bør greiast ut vidare med tanke på å vurdere behov for spesialundervisning.

Bekymringsgrensa er ikkje ei absolutt grense. Nokre elevar som skårar like over bekymringsgrensa, vil også trenge ekstra oppfølging. I tillegg kan læraren oppleve at ein elev skårar under eller like ved bekymringsgrensa, samstundes som tidlegare observasjonar av eleven tyder på noko anna. Det er viktig å støtte seg til annan informasjon ein har om elevane i den vidare oppfølginga.

Hugs:

- ✓ Formålet med prøva er å finne ut om det er enkeltelevar som treng ekstra oppfølging.
- ✓ Elevar under bekymringsgrensa skal følgjast opp vidare.
- ✓ Du må informere foreldra om resultatata på kartleggingsprøva dersom det viser seg at eleven er under bekymringsgrensa og dermed treng ekstra oppfølging.
- ✓ Også enkelte elevar som skårar like over bekymringsgrensa, kan trenge vidare oppfølging.
- ✓ Resultata til ein elev må du sjå i samanheng med annan informasjon om eleven.

Kva måler kartleggingsprøva i lesing for 1. trinn?

Kartleggingsprøvene i lesing tek utgangspunkt i det som står om lesing som grunnleggjande ferdigheit i Læreplanverket for Kunnskapsløftet – 06 (LK 06) og kompetansemål i norsk i LK 06.

Kartleggingsprøvene i lesing frå 1. til 3. trinn speglar ein progresjon i utviklinga av leseferdigheit: frå språkleg bevisstheit, via bokstavkunnskap og ordlesing til å kunne lese ulike typar tekstar med samanheng og forståing. Det er likevel viktig å hugse at desse ferdigheitene i praksis vil kunne utvikle seg parallelt; til dømes vil eleven lese/stave ord på ulike måtar, alt etter kor kjent eit ord er.

Språkleg bevisstheit

Før barn lærer å lese, er dei mest opptekne av innhald og meining når dei bruker språket. For å lære å lese må barn i større grad rette merksemda si mot forma og strukturen i språket. Eit velkjent døme på dette er barnet som forstår at ordet lokomotiv er lengre enn ordet tog, sjølv om objektet tog er lengre enn objektet lokomotiv. For å knekkje den alfabetiske koden må eleven bli merksam på at talte ord er bygde opp av talelydar. Å leike med språket, til dømes ved å «smake» på rare ord og rime, vil fremje denne innsikta. Når eleven kan identifisere (og byte om på) dei ulike lydane i eit talt ord, seier vi at han eller ho er fonemisk bevisst.

Sikker bokstavkunnskap

Sikker eller funksjonell bokstavkunnskap inneber at eleven raskt og effektivt kan kople bokstavar til bokstavlydar og motsett (kunnskapen er automatisert). Eleven forstår at kvar bokstav i prinsippet representerer ein lyd i talespråket. Å forstå samanhengen mellom lydar i talespråket og bokstavar i skriftspråket er ein *kritisk faktor* for å lære seg eit alfabetisk skriftspråk.

Lese og stave ord

Ein kan bruke ulike strategiar for å lese og stave ord. Å *lese fonologisk* inneber å omsetje bokstavane til lydar og trekkje desse saman til eit ord som ein kjenner att (lesaren kan **høyre** kva for eit ord lydmonsteret liknar på). Å kunne lese fonologisk er eit godt grunnlag for å lære å lese ortografisk. Å *lese ortografisk* vil seie å kjenne att større einingar som stavingar, stavemønster og heile ord (lesaren kan **sjå** kva for eit ord bokstavmønsteret førestiller). Ortografisk ordlesing er ein føresetnad for å kunne oppnå gode leseferdigheiter.

Mange elevar med lese- og skrivevanskar oppnår etter kvart ei akseptabel ordlesingsferdigheit. Somme har likevel vedvarande vanskar med å stave ord rett. Ei staveprøve gir informasjon om i kva grad eleven kan analysere seg fram til lydane i talte ord, og om han eller ho kan stave ord med uregelrett stavemåte. Derfor er det i kartlegging av leseferdigheit også lagt inn ei staveprøve.

Å *stave fonologisk* inneber å dele eit talt ord inn i lydar, omkode lydane til bokstavar og skrive bokstavane slik at dei dannar eit ord. Å *stave ortografisk* vil seie at eleven skriv heile ord eller stavemønster rett, sjølv om dei har ein uregelrett stavemåte. Å stave ortografisk er ein føresetnad for å oppnå gode staveferdigheiter.

Elevane treng å meistre både fonologisk og ortografisk ordlesing og staving. Dei to måtane å lese og stave ord på blir nytta til ulike formål, alt etter kor kjent eit ord er for den som

skal lese eller skrive. Dersom ordet er ukjent eller blir nytta sjeldan, vil eleven ofte bruke ein fonologisk strategi. Kjende ord blir lesne og stava ortografisk.

Å lese er å forstå

Målet med leseopplæringa er at elevane skal kunne lese tekstar for å oppleve og for å lære fag. I det som står i læreplanverket om lesing som grunnleggjande ferdigheit på tvers av fag, er det leseforståinga til elevane som står i fokus. Det er fleire faktorar som spelar inn for kor godt vi forstår det vi les. Ordlesingsferdigheit, ordkunnskap, bakgrunnskunnskap om emnet, lesestrategiar og motivasjon er alle faktorar som påverkar leseforståinga.

Hos dei yngste elevane vil ofte usikker ordlesing avgrense leseforståinga. Etter kvart vil elevane i større grad lese ord raskt og sikkert, samstundes som tekstane dei skal lese, blir vanskelegare. Da vil andre faktorar, som til dømes ordkunnskap og lesestrategiar, gradvis spele ei større rolle for leseforståinga deira.

Delprøvene i kartleggingsprøva i lesing for 1. trinn

Kartleggingsprøva i lesing for 1. trinn består av seks delprøver. Delprøvene måler skriftspråklege ferdigheiter som elevar i risikosona for å utvikle lese- og skrivevanskar ofte strever med.

Nokre ferdigheiter får vi informasjon om i fleire delprøver. Til dømes får vi informasjon om bokstavkunnskapen til eleven både i *Å skrive bokstavar*, *Å finne lydar i ord* og i *Å stove ord*. I tillegg vil bokstavkunnskap vere grunnleggjande for dei fleste delprøvene.

Det er viktig at du har gjort deg kjend med innhaldet i prøva i god tid før sjølve prøvedagen. For at du skal få størst mogleg utbyte av informasjonen om delprøvene, rår vi til at du har eit eksemplar av prøva tilgjengeleg mens du les, slik at du kan bli godt kjend med oppgåvene.

Kartleggingsprøva i lesing for 1. trinn er bygd opp på denne måten:

- Å skrive bokstavar
- Å finne lydar i ord
- Å trekkje lydar saman til ord
- Å stove ord (Du finn orda i instruksjonsretteiinga)
- Å lese ord
- Å lese er å forstå

+

Å skrive bokstavar

Kva: Delprøva, som er laga som ein bokstavadiktat, kartlegg om eleven kan kople bokstavlyd og bokstav, og om han eller ho kan forme bokstavane motorisk.

Korleis: Eleven skriv første bokstav i eit ord som du dikterer: «Første lyd i fly er /f/. Skriv /f/.»

Kvifor: Delprøva gir indikasjonar på om eleven har sikker kunnskap om samanhengen mellom bokstavar og bokstavlydar, noko som er ein føresetnad for å komme i gang med lesing. Elevane vil gjennom delprøvene *Å skrive bokstavar*, *Å finne lydar i ord* og *Å stave ord* bli prøvde i heile alfabetet, med unntak av bokstavane c, w, x og z. Elevane bør kunne alle bokstavane etter 1. trinn. Mens det i dei andre delprøvene er sett ei bekymringsgrense, er det i denne delprøva bekymringsfullt dersom eleven ikkje kan skrive alle bokstavane.

Utfordringar: Elevar som skriv feil bokstav, kan ha ulike utfordringar. Dei kan ha vanskar med å kople rett bokstav til rett bokstavlyd. Feil bokstav kan også skuldast at eleven har teke opp att ordet stille for seg sjølv med feil uttale (til dømes sagt *ly* i staden for *fly*). For nokre kan det vere ei utfordring å forme sjøve bokstaven.

Å finne lydar i ord

Kva: Delprøva kartlegg om eleven kan identifisere ein enkelt lyd i ein bestemt posisjon i eit talt ord (fonologisk posisjonsanalyse) og skrive bokstaven som korresponderer med lyden.

Korleis: Du les kvart oppgåveledd. Eleven identifiserer rett lyd på bakgrunn av oppgitt posisjon (først, midt i, sist), omkodar talelyden til ein bokstav og skriv bokstaven, til dømes: «Kva for ein lyd kjem først i ordet bok? Skriv bokstaven til første lyd i ordet bok.»

Kvifor: Delprøva indikerer om eleven kan identifisere dei ulike lydane i eit ord. Bevisstheit om talelydar og sikker bokstavkunnskap er grunnleggjande for å lære å lese.

Utfordringar: Elevar som skriv feil bokstav, kan ha ulike utfordringar. Dei kan ha vanskar med å skilje ut dei enkelte talelydane i ord. Det kan vere ei utfordring å knytte rett bokstav til rett talelyd og/eller forme sjøve bokstaven motorisk. Elevar som ikkje kjenner plasseringsomgrepa først, midt i og sist (knytte til skriftspråket), vil streve med å løyse oppgåvene.

Å trekkje lydar saman til ord

Kva: Delprøva kartlegg om eleven kan trekkje lydar saman til ord (fonologisk syntese).

Korleis: Kwart oppgåveledd i delprøva består av ein sekvens med fire bilete som illustrerer ulike ord. Du seier kva dei fire bileta viser, og les så eit ord sakte og med markert opphald mellom kvar lyd (m–u–r). Eleven trekkjer lydane saman til eit ord (mur) og set kryss på biletet av muren. Oppgåva krev ikkje bokstavkunnskap.

Kvifor: Problem med å trekkje lydar saman til ord kan tyde på fonologiske vanskar, noko som kjenneteiknar mange elevar med lese- og skrivevanskar. Å kunne trekkje lydar saman til ord og komme fram til meininga med ordet, er saman med sikker bokstavkunnskap nødvendig for å meistre fonologisk ordlesing. Å lese fonologisk er eit godt grunnlag for etter kvart å kunne lese ortografisk (lese heile ord).

Utfordringar: Elevar som set kryss på feil bilete, kan ha ulike utfordringar. Somme elevar strever med å oppfatte lydane og halde fast ved rekkjefølgja av dei i korttidsminnet. Å trekkje lydane saman til eit ord kan også vere ei utfordring (innhaldet i fleire av bileta liknar på kvarandre lydmessig, som *ri* og *ris*, og gjer nokre oppgåver ekstra vanskelege). Eleven må også kjenne att ordet og forstå kva det tyder.

Å stove ord

Kva: Delprøva kartlegg om eleven kan stove ord etter diktat.

Korleis: Du les opp ei setning frå instruksjonsrettleiinga (publisert i PAS). Eleven blir beden om å stove eitt av orda i setninga, til dømes: «Ida liker is. Skriv *is*.» Å stove ord inneber å finne fram til lydane som eit ord er sett saman av (fonologisk analyse), omkode lydane til bokstavar og forme bokstavane motorisk. Alle orda i oppgåva har ein regelrett stavemåte.

Kvifor: Analyse av eit talt ord og omkoding av talelyd til bokstav er ei krevjande oppgåve: I tillegg til å dele ordet inn i talelydar må eleven kunne hente fram frå minnet bokstaven som høyrer til kvar talelyd. Problem med å finne fram til lydane som eit ord er sett saman av, kan tyde på fonologiske vanskar, som igjen kjenneteiknar mange elevar med lese- og skrivevanskar.

Utfordringar: Elevar som stavar orda feil, kan ha ulike utfordringar. Problema kan komme av at dei strever med å analysere seg fram til lydane i talte ord. Vidare kan det vere vanskeleg å knyte rett bokstav til rett lyd. Nokre kan streve med å forme bokstavane reint motorisk.

Å lese ord

Kva: Delprøva kartlegg om eleven kan avkode og forstå ord.

Korleis: Eleven jamfører ein illustrasjon med fire skrivne ord og set kryss på det ordet som stemmer med illustrasjonen. Orda som er knytte til kvart bilete, har visuelle og lydmessige likskapar som utfordrar sikker avkoding (til dømes *bli* og *bil*). Eleven arbeider sjølvstendig og får fem minutt på oppgåvene.

Kvifor: Å lese ord raskt og ledig er ein føresetnad for funksjonell leseferdigheit. Delprøva kan seie noko om korleis eleven les: Elevar som løyser oppgåva snøgt og med få feil, les sannsynlegvis ortografisk (dei kjenner att ordet som ein heilskap). Elevar som treng lengre tid, men har rette svar, les truleg hovudsakleg fonologisk (dei omkodar ein og ein bokstav til lyd og trekkjer desse saman til eit ord). Ei tredje gruppe er dei elevane som les unøyaktig. Desse har mange og tilfeldige feil. Dei gjettar gjerne, mellom anna ut frå visuelle kjenneteikn eller kontekst/tyding.

Utfordringar: Elevar som kryssar av på feil ord, eller som ikkje blir ferdige med alle oppgåvene, kan ha utfordringar med å knyte rett lyd til rett bokstav. Vidare kan dei streve med å trekkje lydane saman til eit ord. Elevar som les unøyaktig, kan komme til å forveksle orda sidan mange av dei er visuelt og lydmessig like (som *lego* og *lege*). I tillegg kan elevar som generelt arbeider svært seint eller raskt, eller som har usikker ordkunnskap, komme til kort på delprøva.

Å lese er å forstå

Kva: Delprøva kartlegg leseforståinga til elevane på setningsnivå.

Korleis: Eleven jamfører ei setning med fire ulike illustrasjonar og set kryss på det biletet som illustrerer innhaldet i setninga (til dømes «Ali badar»). Oppgåvene krev at eleven kan avkode nøyaktig og forstå dei ulike orda i setningane, at eleven kan halde orda i minnet slik at setninga blir forstått som ein heilskap, og at eleven er fortruleg med vanlege setningsstruktur. Eleven arbeider sjølvstendig og får fem minutt til å løyse oppgåvene.

Kvifor: Å kunne lese enkle tekstar med samanheng og forståing er eit mål for leseopplæringa etter 2. trinn. Å lese setningar er eit steg på denne vegen.

Utfordringar: Elevar som set kryss på feil bilete, eller som ikkje blir ferdige med alle oppgåvene, kan ha ulike utfordringar. Problema kan ha å gjere med unøyaktig avkoding, til dømes at eleven ikkje skil mellom *bil/bilar*, at eleven ikkje les alle orda i setninga, til dømes «*Her er to eple*», eller har usikker ordkunnskap. For somme elevar kan lågt lesetempo og/eller dårlegare korttidsminne føre til at dei ikkje hugsar dei første orda når dei kjem til dei siste orda i setninga, og at dei dermed strever med å forstå innhaldet i heile setningar.

Korleis bruke resultatata som grunnlag for vidare læring?

All vurdering som blir gitt undervegs i opplæringa, er kalla undervegsvurdering og skal fremje læring. Alle elevar har krav på dette. Prøveresultatata skal ein sjå i samanheng med annan informasjon om elevane, og som del av undervegsvurdering og tilpassa opplæring.

Det er særleg fire prinsipp som er viktige i arbeidet med god undervegsvurdering. Desse prinsippa er også sentrale i arbeidet med prøver. Prinsippa er forskingsbaserte og gjort greie for i forskrift til opplæringslova, kapittel 3.

FIRE PRINSIPP

Føresetnadene til elevane for å lære kan styrkjast dersom dei

1. forstår kva dei skal lære, og kva som er forventa av dei
2. får tilbakemeldingar som fortel dei om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen
3. får råd om korleis dei kan forbetre seg
4. er involverte i eige læringsarbeid ved mellom anna å vurdere eige arbeid og eiga utvikling

Sentrale poeng som elevane må tenkje gjennom: *Kva mål skal eg nå, kvar er eg i forhold til desse måla, og korleis skal eg komme meg dit?*

Elevane skal forstå kva dei skal lære, og kva som er forventa av dei

Når du jobbar med prøver og vurdering, er det viktig at elevane veit kvifor dei blir vurderte, og kva som er forventa av dei. Elevane må vite kvifor det er viktig å arbeide med lesing som grunnleggjande ferdigheit. Snakk derfor med elevane om kva som er hensikta med prøva, og kva prøva måler.

Gi tilbakemeldingar og råd om vegen vidare

Faglege tilbakemeldingar er ein sentral del av vurderings- og oppfølgingsarbeidet. Dei skal fortelje om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen og skal innehalde råd og rettleiing om korleis elevane kan forbetre seg. Resultata og informasjon frå prøva kan gi deg eit bilete av kva elevane meistrar, og kva dei må arbeide vidare med. Denne informasjonen bør du sjå i samanheng med annan informasjon du har om elevane, og han bør nyttast i dialog med både elevar og foreldre.

Involver elevane

Du bør involvere elevane når du gjennomgår prøva. Det å stille elevane spørsmål om kva dei trur dei har fått til, og kva dei bør øve meir på, kan bidra til at dei reflekterer over eiga meistring. Etter at resultatata er gjennomgått, kan det vere nyttig å la elevane vere med på å reflektere over svara sine og planleggje kva dei kan gjere for å forbetre seg.

Eigenvurderingane elevane gjer, kan gi deg viktig informasjon om kva dei synest er vanskeleg, og kva dei må arbeide meir med. Eigenvurdering kan også gjere sitt til at elevane får eit meir bevisst forhold til sin eigen kompetanse i lesing.

KORLEIS SJÅ DEI FIRE PRINSIPPA FOR UNDERVEGSVURDERING I SAMANHENG MED PRØVEGJENNOMFØRINGA?

- *Korleis skal eg førebu elevane på formålet med prøva?*
- *Korleis skal eg bruke resultata for å kunne gi fagleg relevante tilbakemeldingar som fremjar vidare læring?*
- *Korleis skal eg involvere elevane i det vidare arbeidet med resultata?*
- *Korleis kan elevane vere med og vurdere sitt eige arbeid?*

2 FØR PRØVA

Før prøvegjennomføringa må du setje deg grundig inn i *Instruksjon til gjennomføring* som du finn du i prøveadministrasjonssystemet (PAS). Nokre av delprøvene skal gjennomførast på tid. I instruksjonen står det kor lang tid elevane skal ha til å løyse oppgåvene på kvar enkelt side. Dersom vi lèt elevane få bruke så lang tid dei treng, vil mange av risikoelevane klare å løyse oppgåvene korrekt. Da vil vi ikkje få vite om dei bruker lite tenlege strategiar. Tidsrammene i instruksjonen må derfor følgjast nøye.

Informasjon til foreldra

Foreldra skal ha informasjon om prøva i forkant av gjennomføringa. Utdanningsdirektoratet har laga *Informasjon om kartleggingsprøver våren 2015* som blir publisert på udir.no. I tillegg bør denne informasjonen leggjast ut på heimesida eller læringsplattforma til skolen.

Informasjonen til foreldra er omsett til samisk (nord-, sør- og lulesamisk) og til engelsk og kan lastast ned som pdf-fil frå nettsida til Utdanningsdirektoratet. Informasjonen blir publisert i god tid før gjennomføringa av kartleggingsprøvene i lesing og rekning.

Informasjon til elevane

Elevane skal få informasjon om kartleggingsprøvene. Bruk god tid til å forklare kva ei kartleggingsprøve er, kvifor dei skal ta prøva, og kva som reint praktisk skal skje og kva tid.

I forkant av prøvegjennomføringa treng du ikkje å øve til prøva med elevane. Det kan vere lurt å forklare at det i prøveheftet er eksempel til kvar delprøve, slik at elevane skal bli trygge på kva dei skal gjere under prøvegjennomføringa. Det er også viktig at elevane er klar over at du som lærar ikkje har lov til å hjelpe dei med oppgåvene undervegs i kartleggingssituasjonen. Sjølve kartleggingsprøva skal ikkje nyttast til øving, heller ikkje dei gamle prøvene da dei inneheld mykje likt som dei nye.

SJEKKLISTE - FØR GJENNOMFØRINGA

Eg har

- ✓ sett av god tid til gjennomføringa av prøva
- ✓ sett meg inn i innhaldet i denne rettleinga og *Instruksjon til gjennomføring av prøva på førehand*
- ✓ sørgt for at foreldra er informerte om gjennomføringa og vidare oppfølging
- ✓ snakka med elevane om at prøva skal vere til hjelp for læraren for å gi elevane best mogleg opplæring
- ✓ sett av tid i etterkant til å vurdere og følgje opp resultatet for kvar enkelt elev

3 UNDER GJENNOMFØRINGA

Instruksjon til gjennomføring og vurderingsretteiing, som beskriv korleis du skal gjennomføre prøva, og korleis du skal rette prøvene, er publisert i prøveadministrasjonssystemet (PAS), <https://pas.udir.no>. Rektor ved skolen skal gi deg tilgang til PAS.

Du må ha lese og sett deg godt inn i Instruksjon til gjennomføring i god tid før du gjennomfører kartleggingsprøva med elevar. Du må ha med eit eige prøvehefte til klasserommet som du bruker saman med *Instruksjonen*. Det er di oppgåve å sørge for å skape tryggleik og ein god atmosfære under gjennomføringa. Måten du presenterer oppgåvene på, kan ha noko å seie for korleis elevane opplever prøvesituasjonen, og for resultatet på prøva. Du må derfor vere medviten om at du er prøveleiar, sørge for ro i klasserommet og bruke god, avstemt stemmestyrke og tydeleg uttale. Du bør ha god flyt og framdrift i presentasjonen av oppgåvene og vurdere undervegs kor lang tid de skal bruke på dei delprøvene der tid ikkje er oppgitt. Dersom kvar delprøve varer lenge, kan elevane bli utolmodige og urolege.

Observasjon av elevane

Måten elevane arbeider på under prøva, kan gi nyttig informasjon om forholdet deira til lesing. Både elevar som arbeider seint, og dei som arbeider snøgt og overflatisk, kan vere døme på elevar som av ulike grunnar strever. Det kan også vere nyttig å vurdere om eleven arbeider konsentrert eller er uroleg ved gjennomføringa av prøva. Sjølv om du har førebudd gjennomføringa med elevane, kan dei oppleve at prøvesituasjonen er uvand.

I *Instruksjon til gjennomføringa av prøva* finn du eit observasjonsskjema. I dette skjemaet kan du registrere elevar som til dømes er uoppmerksame, arbeider sakte eller ber om at instruksjonen blir teken opp att.

4 ETTER PRØVA

I denne delen får du informasjon om korleis du skal følgje opp elevane under bekymringsgrensa. Resultata gir ingen informasjon om dei elevane som får til mykje på prøva, da prøva ikkje inneheld vanskelege oppgåver.

Du må rette prøvene ved å følgje vurderingsrettleiinga som er publisert saman med instruksjonen til gjennomføring i PAS. Resultatet til eleven skal vurderast i lys av bekymringsgrensa på kvar enkelt delprøve (sjå side 6). Hugs å setje av god tid til å vurdere resultatet!

Oppfølging av elevar under eller like over bekymringsgrensa

Resultatet frå kartleggingsprøva skal brukast som utgangspunkt for ein samtale med eleven og i planlegginga av den vidare oppfølginga av eleven. Samtalen bør gå føre seg kort tid etter gjennomføringa for at eleven skal hugse mest mogleg frå prøvesituasjonen. I samarbeid med eleven kan du setje opp prioriterte læringsmål for det vidare arbeidet med lesing og skriving. Resultata må også formidlast til foreldra. Godt samarbeid mellom deg som lærar og foreldra kan bidra til at eleven når dei læringsmåla som er sette. Foreldra skal kjenne seg trygge på at eleven blir sett og får god oppfølging så tidleg som råd. Det er viktig å fokusere på nokre få realistiske mål om gongen som kan hjelpe eleven vidare i å utvikle leseferdigheitene sine.

Forslag til spørsmål til elevar som er under eller like over bekymringsgrensa

- Korleis synest du det var å ha denne prøva?
- Kan du vise meg ei oppgåve du synest var morosam?
- Var det nokre oppgåver som du ikkje forstod korleis du skulle løyse?
- Kva for oppgåver var vanskelege? Kva for oppgåver gjekk greitt?
- Var det ord du ikkje forstod?

Vidare kartlegging og tiltak

Ei kartlegging av leseferdigheitene til eleven gir oss oversikt over ferdigheiter vi treng å vite noko om for å hjelpe eleven vidare. Samstundes må ei kartleggingsprøve alltid vere eit supplement til dei vurderingane læraren sjølv gjer av eleven. Observasjon, vurdering og tiltak må «gå hand i hand.»

Resultatet eleven får på kartleggingsprøva, viser kva han eller ho kan utan hjelp på eit bestemt tidspunkt. Når du bruker kartleggingsprøva **dynamisk**, i samspel med eleven, kan du få informasjon om til dømes dei strategiane eleven bruker, arbeidstempoet, motivasjonen og potensialet for læring. Fokuset blir retta mot *kva som kan hjelpe eleven vidare*, slik at den vidare undervisninga blir best mogleg tilpassa eleven.

Med utgangspunkt i ei delprøve der eleven skårar under eller like over bekymringsgrensa, kan du observere *korleis* eleven løyser oppgåva aleine. Deretter må du finne ut kva for støtte og kor mykje eleven treng for å meistre oppgåva. Det er derfor viktig å forstå kva for utfordringar kvar enkelt oppgåve kan innebere (sjå teksten om delprøver ovanfor). Når du held denne informasjonen saman med tilbakemeldingar frå eleven mens han eller ho løyser oppgåva, kan tiltaka som er skisserte nedanfor, hjelpe deg med å tilpasse opplæringa til dei behova eleven har.

Merk at *bekymringsgrensene ikkje kan nyttast ved dynamisk kartlegging*, da desse er baserte på at elevane arbeider på eiga hand ut frå standardisert instruksjon.

Tiltaka som er skisserte nedanfor, bør alltid nyttast i meningsfylte samanhengar og ha fokus på forståing. Bokstavar og bokstavsekvensar som elevane har trena på, bør så raskt som råd nyttast i heile ord. Enkeltord som elevane har trena på, bør dei raskt få bruke i setningar. Elevane skal lese og skrive for å oppleve, for å lære fag og for å uttrykke seg, ikkje berre for å drille tekniske ferdigheiter. Når elevane bruker meningsfylte tekstar i staden for lausrivne ord, vil dei leite etter meaning når dei les. Ord endrar meaning alt etter den konteksten dei opptre i. På same måten skal elevane skrive for å fortelje, ikkje berre for å øve på rettskriving.

I nokre av delprøvene inngår det fleire ferdigheiter. Det er viktig å kartleggje kva for nokre av desse ferdigheitene eleven strever med, for at oppfølginga skal bli mest mogleg målretta. Dersom eleven er under bekymringsgrensa på mange delprøver, vil det også vere naturleg å sjekke syn og høyrsel.

Vidare kartlegging og tiltak er det gjort greie for med utgangspunkt i kvar enkelt delprøve. For kvar delprøve er teksten delt inn i **vurdering** og **tiltak**. Punkta under **vurdering** synleggjer kva du bør kartleggje vidare dersom eleven skårar under eller like over bekymringsgrensa på delprøva. Døma på **tiltak** viser korleis du kan komme i gang med å hjelpe eleven vidare. Det er ikkje nødvendig å setje i verk tiltak som er nemnde under eit vurderingspunkt som eleven meistrar.

Å skrive bokstavar

Vurder

om eleven har sikker bokstavkunnskap: kan kople bokstavar til bokstavlydar og motsett på ein rask og effektiv måte.

Tiltak

- Arbeid med bokstavane og dei korresponderande lydane. Snakk om lyden og kvar i munnen vi lagar han. Snakk om korleis bokstaven som høyrer til lyden, ser ut. Bruk bokstavane i meiningsfulle samanhengar, som ved å lese og skrive små ord og setningar.
- La elevane lage assosiasjonar mellom bokstav og bokstavlyd ved å knyte bokstaven til noko kjent, til dømes til namnet på personar dei kjenner: «Det er bokstaven til Erik. Den bokstaven heiter /E/.»
- La eleven finne bokstaven i tekst og markere han samstundes som han eller ho seier lyden til bokstaven.
- Å bruke PC til å skrive bokstavar og ord kan vere nyttig og motiverande for eleven i arbeidet med bokstavkunnskapen. Skrivning på tastatur med lyd støtte gjer det mogleg med mange repetisjonar av bokstav-lyd-korrespondansen.

Vurder

om eleven meistar å forme bokstaven skriftleg.

Tiltak

- Arbeid med forma på bokstaven ved å spore bokstavar som er stipla på papir, samstundes som bokstavlyden blir uttalt. Dersom det er nødvendig, kan du støtte handa til eleven ved utføringa. Sei bokstavlyden samstundes. Det er viktig med mange oppattakingar og høve for eleven til å skrive og forme bokstaven, samstundes som bokstavlyden blir uttalt.
- Snakk om kva forma på bokstavane liknar på, til dømes at **f** ser ut som ein stokk med ein strek på, at **s** ser ut som ein slange, osv. Somme kan ha nytte av å beskrive geometriske former, til dømes at **b** har ein lang strek med ein boge nede til høgre. Bokstaven **b** kan også likne på ein mann som ber ein sekk på magen, og bokstaven **d** er ein mann som dreg. Da får eleven knytt bokstaven til lyd ved å tenkje på den første lyden i ber og dreg.

Å finne lydar i ord

Vurder

om eleven meistar å lytte ut enkeltlydar i eit ord.

Tiltak

- Arbeid med å lytte ut lydar i ord utan å fokusere på plasseringa av lydane. Til dømes: «Høyrer du lyden /u/ i mus?»
- Finn ord som byrjar med til dømes /s/. (Leik «Mitt skip er lasta med».) Bruk først lydar som «kan haldast på», til dømes vokalar eller konsonantane m, n, f, l osv. Etter kvart bruker de dei andre konsonantane (t, d, k osv.).

- Presenter eit ord munnleg, til dømes 'sol'. Ta vekk den første lyden (_ol). «Kva for ein lyd er teken vekk?» Hald fram med andre ord.

Vurder

om eleven kjenner omgrepa «først», «midt i» og «sist» i samband med lesing og leseretning.

Tiltak

- Vis med fleire døme kva *først* er i ord når vi skriv og les, og at *først* kan vere på andre måtar når vi står på ei rekkje, skal spele spel osv. Bruk bokstavbrikker til å byggje opp ord og snakk om plasseringa av bokstavane i ord. Lytt ut lydar i ord med fokus på kvar lydane er plasserte, det vil seie at omgrepa *først*, *sist*, *midt i* blir trekte inn. Visuell støtte gir du ved å leggje orda med bokstavbrikker og så fjerne dei når eleven meistrar analysen.

Kva høyrer du først i ordet mus? (_ u s)

Kva høyrer du sist i ordet mus? (m u _)

Kva høyrer du midt i ordet mus? (m _ s)

Å trekkje lydar saman til ord

Vurder

om eleven kan trekkje bokstavlydar saman til ord.

Tiltak

- Arbeid med å trekkje bokstavlydar saman ved at de bruker bokstavbrikker. Begynn med einstavingsord som le, be, fe. Til dømes: Du seier tydeleg ordet /b e/ og legg bokstavbrikkene til ordet. Eleven imiterer deg og «syng saman» lydane mens han eller ho trekker fingeren langs bokstavbrikkene. Fokuser vidare på rimord som bil, mil, sil, pil. Begynn med ord med tre lydar (konsonant – vokal – konsonant) som er lydrette.
- Auk vanskegraden til rimord med fire bokstavar, til dømes bake, kake, hake. Lær eleven å lese ved å dele opp orda i mindre bitar. Bli kjend med stavingane ved å klappe rytmen: ba-ke. Arbeid etter kvart med ord med konsonantopphopingar.

Å stave ord

Vurder

om eleven kan analysere seg fram til enkeltlydar i talte ord (fonologisk analyse) og stave ordet lyd for lyd.

Tiltak

- Arbeid mot fonemisk bevisstheit ved å fokusere på kvar enkelt lyd i ord. Til dømes: Du seier ordet /sår/ sakte og viser med tydeleg munnstilling korleis sår blir uttalt: /s/å/r/. Eleven imiterer deg. Til slutt seier eleven ordet aleine.
- Eleven prøver å leggje ordet sår med bokstavbrikker. Trekk frå kvarandre brikkene, sei kvar enkelt lyd og set ordet saman att og/eller skriv ordet.

- Du legg fram eit bilete av eit sår. Teikn tre strekar under biletet: _ _ _ . Eleven peiker og seier kva for ein lyd som skal plasserast på dei tomme plassane. Skriv deretter bokstavane på rett plass.

Vurder

om eleven bruker bokstavnamn når han eller ho stavar (til dømes at kåpe blir stava KP)

Tiltak

- Bevisstgjer eleven på å bruke lyden som høyrer til bokstaven, og ikkje namnet på bokstaven, når han eller ho stavar ord.

Vurder *om eleven har sikker bokstavkunnskap.*

Tiltak

- Sjå tiltak under **Å skrive bokstavar**.

Vurder

om eleven meistrar å forme bokstaven skriftleg.

Tiltak

- Sjå tiltak under **Å skrive bokstavar**.
- Øv på å skrive ord på datamaskin eller nettbrett med lyd støtte.

Å lese ord

Vurder

kva for ein strategi eleven bruker for å lese ord. Elevar som les raskt, men har mange feil, gjettar gjerne på grunnlag av første bokstav eller andre kjenneteikn ved ordet. Elevar som bruker lang tid, lyderer gjerne kvart enkelt ord.

Vurder

om eleven gjettar eller bruker ein usikker fonologisk strategi.

Tiltak

- Arbeid med sikker fonologisk avkoding. Kvar bokstav i det skrivne ordet må omkodast til ein bokstavlyd, samstundes som lydane blir trekte saman til eit ord. Dette krev at eleven har automatisert samanhengen mellom bokstavar og bokstavlydar.
- Synleggjer at når ein bokstav er forskjellig i to ord, fører det til at orda har ulik tyding, slik at eleven forstår kor viktig det er å lese nøyaktig. Døme: «Her er bilen *din*» og «Her er bilen *min*». Øv på å lese nøyaktig.

Vurder

om eleven har sikker bokstavkunnskap.

Tiltak

- Sjå tiltak under **Å skrive bokstavar**.

Vurder

om eleven kan trekkje bokstavlydar saman til ord.

Tiltak

- Sjå tiltak under *Å trekkje lydar saman til ord.*

Vurder

om eleven forstår alle orda i oppgåvene.

Tiltak

- Sjå tiltak under *Å lese er å forstå.*

Å lese er å forstå

Vurder

om eleven forstår orda i setninga.

Tiltak

- Arbeid systematisk med å styrkje ordforrådet til eleven. Bruk til dømes ord frå tekstar som eleven møter på 1. trinn, eller frå emne som han eller ho er oppteken av.
- Rett fokus både mot *forma* på ordet (vokalar/konsonantar, stavingar, bøyingsmønster, ord-i-ord osv.) og *innhaldet*.
- Bruk tankekart både for å kartleggje den kjennskapen elevane har til orda, og som ein reiskap for å utvide det semantiske nettverket og assosiasjonane deira omkring ord ved hjelp av tekst, symbol, bilete og illustrasjonar.
- Finn synonym, antonym og ord som ofte opptre saman med ordet du vil rette merksemda mot.
- La elevane få møte ord i varierte settingar og legg til rette for at dei får mange høve til å ta nye ord i bruk ved å lage eigne setningar.

Vurder

om eleven kjenner til korleis ei setning skal byggjast opp.

Tiltak

- Arbeid med rett ordstilling i setningar ved at du til dømes klipper enkle setningar frå kvarandre. Start med setningar med to ord, og utvid etter kvart til litt lengre setningar. Vis heil setning før du klipper. Bland orda. La elevane setje saman setninga.

Vurder

om eleven strever med ordlesing, og kva strategi eleven i så fall bruker for å lese ord.

Vurder

om eleven gjettar eller bruker ein usikker fonologisk strategi.

Tiltak

- Sjå tiltak under *Å lese ord.*

Vurder

om eleven kan trekkje bokstavlydar saman til ord.

Tiltak

- Sjå tiltak under *Å trekkje lydar saman til ord.*

Vurder

om eleven har sikker bokstavkunnskap.

Tiltak

- Sjå tiltak under *Å skrive bokstavar.*

SJEKKLISTE – ETTER GJENNOMFØRINGA

Eg skal

- ✓ sjå nærmare på resultatata til elevar som skårar under eller like over bekymringsgrensa
- ✓ vurdere kva dei klarer/ikkje klarer på kvar enkelt oppgåve
- ✓ vurdere om dei vart ferdige innan tidsfristen på dei prøvene som hadde tidsgrense
- ✓ sjå resultatata i samanheng med annan informasjon om eleven, mellom anna observasjonar eg har gjort under prøva
- ✓ sørge for at elevane og foreldra til elevar som treng ekstra oppfølging, får tilbakemelding om resultatata og informasjon om vidare oppfølging

Oppfølging av resultatata i kollegiet

Dei grunnleggjande ferdigheitene er integrerte i kompetansemåla for kvart enkelt fag. Oppfølginga av prøva i lesing er derfor viktig for alle lærarane på trinnet. Når lærarane oppsummerer resultatata av prøva i fellesskap, kan dei få oversikt både over kva elevane meistarar, og kva ein bør arbeide meir med i dei ulike faga. Dette er særleg viktig for dei elevane som resultatmessig kjem under eller like over bekymringsgrensa. Under punktet oppfølging av kvar enkelt elev er det gitt nokre døme på relevant oppfølging av denne elevgruppa.

Når skolen analyserer prøveresultatata, er det viktig å ta omsyn til lokale forhold, mellom anna lokalt læreplanarbeid, satsingsområde eller kjenneteikn ved kvart årskull eller kvar elevgruppe. Resultata må også vurderast ut frå det generelle inntrykket av ferdigheitene, motivasjonen og arbeidsinnsatsen til elevane.

Spørsmål til refleksjon og diskusjon

- ✓ Er resultatet slik vi venta?
- ✓ Ser vi mønster og tendensar i resultatata for vår skole?
- ✓ Har vi annan informasjon som stadfester eller viser noko anna enn resultatata frå kartleggingsprøva?
- ✓ Viser resultatata frå kartleggingsprøva at det er behov for meir kartlegging?
- ✓ Kva konsekvensar får resultatata for den vidare praksisen på skolen?
- ✓ Kva kan vi gjere for å betre dei resultatata vi ikkje er nøgde med?
- ✓ Kva for tiltak kan vi setje i verk overfor elevar under og like over bekymringsgrensa?

Ansvaret til skoleleiaren

Her er ei oversikt over det skoleleiaren har ansvar for før, under og etter gjennomføringa.

Skoleleiaren skal:

FØR	UNDER	ETTER
<ul style="list-style-type: none">- ha lese <i>Retningslinjer for gjennomføring</i> og gjort seg kjend med rettleiingane til lærarane- sørge for at lærarane på skolen kjenner innhaldet i lærarrettleiingane- sørge for at gjennomføringa av kartleggingsprøver på skolen er i tråd med dei retningslinjene som er gitt i <i>Retningslinjer for gjennomføring</i>- halde seg oppdatert på «viktige meldingar» på www.udir.no- sørge for at foreldra er informerte om gjennomføringa- vere tilgjengeleg for lærarane når dei treng hjelp og støtte til å førebu gjennomføringa- sørge for at skolen har fått pakker med prøvehefte, og sjekke at mengda og målforma stemmer	<ul style="list-style-type: none">- støtte lærarane under gjennomføringa av prøvene	<ul style="list-style-type: none">- følgje opp resultatata på skolenivå i det lokale utviklingsarbeidet- leggje til rette for at lærarane følgjer opp elevar som kjem under bekymringsgrensa- sørge for at foreldra til dei elevane som kjem under bekymringsgrensa, får tilbakemelding om resultatata og informasjon om vidare tiltak, og at dette blir sett i samanheng med annan relevant vurderingsinformasjon som læraren har frå før

Tips til informasjon og aktuelle ressursar

OM GRUNNLEGGJANDE FERDIGHEITER I LESING	
<i>Kva skal elevane kunne av grunnleggjande ferdigheiter?</i>	Læreplanverket for Kunnskapsløftet www.udir.no/lareplaner/kunnskapsloftet/
<i>Kva er grunnleggjande ferdigheiter i lesing, og korleis kan dei utviklast?</i>	Rammeverk for grunnleggjande ferdigheiter www.udir.no/Lareplaner/Forsok-og-pagaende-arbeid/Lareplangrupper/Rammeverk-for-grunnleggjande-ferdigheter/
<i>Kvar kan eg finne fleire ressursar og materiell til vidare oppfølging av elevar?</i>	www.lesesenteret.no

OM PRØVA OG VURDERING	
<i>Kvar finn eg meir informasjon om vurdering og prøver?</i>	Vurdering på www.udir.no
<i>Kva for oppgåver har skoleleiaren med kartleggingsprøver?</i>	Les Retningslinjer for gjennomføring av kartleggingsprøver som er publisert på www.udir.no
<i>Kvar finn eg Instruksjon til gjennomføring av kartleggingsprøver?</i>	Prøveadministrasjonssystemet (PAS) https://pas.udir.no
<i>Kvar kan eg lese meir om vurdering for læring?</i>	Vurdering for læring på www.udir.no/vfl

Schweigaards gate 15
Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO
Telefon 23 30 12 00
utdanningsdirektoratet.no